

1

Raffia

Maart 2012
Jaargang 24

OVER GENDER, EMANCIPATIE EN FEMINISME. INSTITUTE FOR GENDER STUDIES, RADBOUD UNIVERSITEIT NIJMEGEN PRIJS: € 4,25

Historische twijfelgevallen m/v
Roze emancipatie?
Baas over eigen hoofd

Hoewel ze op het eerste gezicht inderdaad de spot lijkt te drijven met haar vrouwelijke personages, laat ze in feite zien wat ten grondslag ligt aan het gedrag van deze vrouwen. Tijdschriften en andere massamedia uit die tijd worden aangewezen als de boosdoeners en zijn dus het uiteindelijke doelwit van haar satire. Zo verzucht ze in het sarcastische gedicht 'Women: A Hate Song' dat ze walgt van vrouwen die slaafs de adviezen uit de vrouwenblaadjes opvolgen, terwijl ze in 'Figures in Popular Literature' afrekenet met de stereotypen uit de populaire literatuur. "Abandon hope, and learn to cook! And you will figure in a book", zo somt ze de beschikbare rollen voor vrouwen in dit toentertijd nog populaire medium op. Ook de filmstudio's worden niet overgeslagen; in het gedicht 'Movies' beschrijft ze hoe krachtige vrouwelijke figuren worden gereduceerd tot 'de vrouw van': "The story is taken from history! But the scenario writer smooths things over a little! And makes Cleopatra Antony's wife! Or has Salome marry John the Baptist." Door haar subversieve boodschappen te verhullen met stijlmiddelen als ironie en sarcasme, was Dorothy in staat haar kritiek op stereotiepe vrouwbeelden te uiten via dezelfde kanalen die deze typen propageerden en die van grote invloed waren op het leven van miljoenen vrouwen. Lang voordat Sunny Bergman en consorten ten strijde trokken tegen de media, kaartte Dorothy Parker de vrouwbeelden die deze machtige instituties verspreidden al aan binnen diezelfde instituties. Een strategie waar T.S. Eliot en Ezra Pound nog een puntje aan hadden kunnen zuigen. ←

Anne Elshof studeerde augustus 2011 af bij Engelse Taal en Cultuur aan de Radboud Universiteit Nijmegen op haar scriptie "Abandon Hope, and Learn to Cook" Criticism of Female Stereotypes and Gender Roles in Dorothy Parker's Early Prose and Poetry, 1915-1922.

Literatuur

Keats, John. *You Might As Well Live: The Life and Times of Dorothy Parker*. New York: Simon and Schuster, 1970.

Kitch, Carolyn. *The Girl on the Magazine Cover. The Origins of Visual Stereotypes in American Mass Media*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2001.

Meade, Marion. *What Fresh Hell Is This?* London: Penguin, 1988.

Silverstein, Stuart. *The Uncollected Dorothy Parker*. London: Gerald Duckworth, 2001.

Weaver, Angela. "'Such a Congenial Little Circle': Dorothy Parker and the Early-Twentieth-Century Magazine Market." *Women's Studies Quarterly* 38.3-4 (2010): 25-41.

Bron illustraties

Meade, Marion. *What Fresh Hell Is This?* London: Penguin, 1988.

SITE seeing

DE TECHNOLOGIE SCHRIJDT VOORT. AL OOI GETWITTERD, GECHAT, OF GEHYVED, EN BEN JE AL LINKEDIN? MISSCHIEN VIND JE IN DEZE SITE-SEEING IETS VAN JE GADING!

Op www.lkvader.nl staan de nodige tips en tricks voor aankomende en jonge vaders. Die variëren van 'hoe ga je om met je zwangere vrouw?' tot 'hoe kom ik te weten of mijn kind een allergie heeft?'. De hoofdredacteur van deze website, Henk Hanssen, is zelf vader en schrijver van een aantal succesvolle boeken voor deze doelgroep. Dit maakt de website nuttig en informatief, maar ook een gemakkelijk reclamemedium voor zijn eigen boeken.

Op rageagainstthemanchine.com geeft schrijfster Nine Deuce haar ongezoeten mening over seksistische reclames, tv-programma's en gebeurtenissen. Haar doel is mensen bewust te maken van de ongelijke wijze waarop mannen en vrouwen worden gepresenteerd door de media en de maatschappij. Sommige lezers bestempelen Nine Deuce als verbitterd en boos, maar misschien rechtvaardigen haar goed beargumenteerde teksten deze gemoedstoestand.

Dat vrouwen in commercials vaak worden neergezet als seksueel object is bekend. www.genderads.com geeft inzicht in hoe dit soort commercials tot stand komt en in de culturele boodschap die ze met zich meedragen. Mocht je je nog niet bewust zijn van genderstereotypen in commercials, dan biedt deze site tools voor het lezen ervan. De focus ligt op geseksualiseerde rollen die vrouwen toebedeeld krijgen, hoe ze afgebeeld worden in relatie tot mannen en hoe commercials een rol spelen in het bewustmakingsproces van hedendaagse kwesties als geweld, lesbianisme en de rol van de vrouw binnen het gezin.

Paradoxia is een tijdschrift voor internationale feministische kunst gerelateerd aan feministische theorieën. De website van het tijdschrift www.ktpress.co.uk geeft toegang tot kritische artikelen over feministische kunst, interviews met kunstenaars en digitale uitgaven van het blad. Daarnaast bevat de website een ruime database met gerelateerde boeken, tentoonstellingen en verwante feministische tijdschriften.

Hanneke Bosma en
Daniëlle Bisschops

Feministen krijgen Vlaamse hoofddoekenverboden (nog) niet omver Interventies door actieplatform Baas Over Eigen Hoofd!

In Vlaanderen zijn de afgelopen jaren steeds meer verboden ingevoerd op het dragen van een hoofddoek in publieke domeinen. De interventies en protesten van het interculturele feministische actieplatform Baas Over Eigen Hoofd (BOEH!) zijn van belang geweest op verschillende fronten, maar hebben het beleid vooralsnog niet kunnen veranderen.

Nella van den Brandt

In verschillende Europese landen werden en worden felle debatten gevoerd over de hoofddoek. Deze debatten zijn onder andere gebaseerd op het dominante vertoog dat feminisme en vrouwenrechten en de hoofddoek tegengesteld zijn. Op 15 maart 2004 voerde de Franse overheid een verbod in op het dragen van "opvallende religieuze symbolen" in publieke domeinen. De historica Joan Scott (2007) stelt dat de wet breed werd geformuleerd, maar toch in de eerste plaats doelt op gesluisde moslimmeisjes. Volgens voorstanders van de wet is de hoofddoek vijandig aan Franse gewoonten en de wet. De hoofddoek doet zeggend de scheiding tussen kerk en staat geweld aan, legt de nadruk op verschillen tussen burgers binnen een natie die een en ondeelbaar is, en accepteert de onderwerping van vrouwen binnen een republiek die is gebaseerd op gelijkheid. De hoofddoek wordt hiermee het ultieme symbool van het verzet van de islam tegen de moderniteit. De Franse ontwikkelingen hadden een grote invloed op het Vlaamse hoofddoekendebat in de politiek en de pers. In het kader van mijn promotieonderzoek bestudeerde ik het Vlaamse hoofd-

doekendebat en de interventies van Baas Over Eigen Hoofd! (BOEH!). BOEH! is een feministische samenwerking tussen autochtone vrouwen en vrouwen van wie de wortels in de Vlaams-Marokkaanse moslimgemeenschap liggen. Dit maakt dat het platform een onverwacht en uitdagend geluid kon laten horen binnen de controverses. In dit artikel beschrijf ik kort de Vlaamse hoofddoekcontroverses en de manier waarop BOEH! hierin heeft geïntervenieerd. Vervolgens ga ik in op de argumentatie van de BOEH!-leden aan de hand van vraaggesprekken die ik in 2011 met hen voerde. Ik kom tot de conclusie dat de publieke interventies van BOEH! belangrijk zijn geweest op het vlak van vertoog, interculturele samenwerking en in het geven van een publieke stem aan moslimvrouwen. Vooralsnog zijn hoofddoekenverboden echter niet effectief teruggedraaid.

PRINCIPES

Met name sinds 2003 worden in Vlaanderen wets- en beleidsvoorstellen gedaan tegen het dragen van religieuze symbolen op scholen en in publieke diensten. Het debat bereikte begin 2004 een piek

Posters uit de BOEH!-campagne *Hoofddoek? De Vrouw Beslist!*, waaraan 21 bekende Vlamingen meewerkten.

met de publicatie van de opinietekst *Elke Dwang tot Sluieren is Onaanvaardbaar* van de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken Patrick Dewael (Vlaamse Liberalen en Democraten) in de kwaliteitskrant *De Morgen*. Daarin betoogt hij dat "... in naam van een of ander belang, een godsdienst of zelfs de wil van de meerderheid [kan] niet getornd worden aan principes zoals de scheiding van kerk en staat, de vrijheid van meningsuiting, en de gelijkheidwaardigheid van alle mensen en van man en vrouw in het bijzonder. ... Voor sommigen is de verplichte sluier een onbelangrijk detail in de politiek. Voor mij gaat het evenwel om een essentiële kwestie in onze democratische rechtsstaat. We moeten immers de ware motieven van de opdringers van de sluier ontmaskeren. ... En we moeten via de wet diegenen beschermen die onze bescherming behoeven."

Keuze voor hoofddoek is mensenrecht

Deze lijn van argumentatie blijkt invloedrijk. Individuele scholen stelden de afgelopen jaren steeds vaker hoofddoekenverboden in voor leraren en leerlingen. In 2007 voerde de gemeente Antwerpen een hoofddoekenverbod in voor de werknemers aan de loketten. In 2009 nam de overkoepelende raad voor Vlaamse gemeenschapsscholen (GO!) een algemeen hoofddoekenverbod op in het reglement. En begin 2011 werd op federaal niveau een algemeen wettelijk verbod op gezichtssluiers in publieke ruimtes aangenomen. Bij ieder verbod refereert men ter legitimering naar de door Dewael aangehaalde principes staatsneutraliteit,

gendergelijkheid en de emancipatie van moslimvrouwen (Coene & Longman, 2008).

Voorstanders van hoofddoekenverboden richten hun argumentatie grotendeels op de positie, onderdrukking en handelingsruimte van moslimvrouwen. Kritische onderzoekers stellen dat de argumenten veelal voortkomen uit een koloniaal discours, ofwel de neiging moslimvrouwen te redden uit handen van hun barbaarse en onderdrukkende mannen. Ze komen ook voort vanuit het problematische idee dat gendergelijkheid intussen is bereikt voor seculiere autochtone vrouwen (Bracke & de Mul 2009). De oprichting van BOEH! vormt een uniek initiatief, waarbij autochtone vrouwen en moslimvrouwen de handen ineen sloegen uit protest tegen het Antwerpse hoofddoekenverbod.

PROTEST

BOEH! is het meest publiek zichtbare feministisch platform voor protest tegen hoofddoekenverboden in Vlaanderen. Uit verontwaardiging tegen het Antwerpse hoofddoekenverbod richtte een aantal vrouwen verbonden aan Vlaamse (vrouwen)organisaties zoals FC Poppesnor, Vrouwen Overleg Komitee (VOK) en Federatie van Marokkaanse Verenigingen (FMV) de alliantie BOEH! op. Vandaag de dag is BOEH! uitgegroeid tot een platform met leden uit diverse organisaties, alsook met leden die op individuele basis deelnemen. Het standpunt luidt als volgt: "BOEH! wil dat vrouwen zelf beslissen wat ze op hun hoofd dragen zonder bemoeienis van de overheid of wie dan ook en komt op voor gelijke rechten voor vrouwen en mannen. De keuze om een hoofddoek te dragen is een mensenrecht, een volwaardige job uitoefenen en een diploma behalen evenzeer.

Posters uit de BOEH!-campagne *Hoofddoek? De Vrouw Beslist!*, waaraan 21 bekende Vlamingen meewerkten.

met de publicatie van de opinietekst *Elke Dwang tot Sluieren is Onaanvaardbaar* van de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken Patrick Dewael (Vlaamse Liberalen en Democraten) in de kwaliteitskrant *De Morgen*. Daarin betoogt hij dat "... in naam van een of ander belang, een godsdienst of zelfs de wil van de meerderheid [kan] niet getornd worden aan principes zoals de scheiding van kerk en staat, de vrijheid van meningsuiting, en de gelijkheidwaardigheid van alle mensen en van man en vrouw in het bijzonder. ... Voor sommigen is de verplichte sluier een onbelangrijk detail in de politiek. Voor mij gaat het evenwel om een essentiële kwestie in onze democratische rechtsstaat. We moeten immers de ware motieven van de opdringers van de sluier ontmaskeren. ... En we moeten via de wet diegenen beschermen die onze bescherming behoeven."

Keuze voor hoofddoek is mensenrecht

Deze lijn van argumentatie blijkt invloedrijk. Individuele scholen stelden de afgelopen jaren steeds vaker hoofddoekenverboden in voor leraren en leerlingen. In 2007 voerde de gemeente Antwerpen een hoofddoekenverbod in voor de werknemers aan de loketten. In 2009 nam de overkoepelende raad voor Vlaamse gemeenschapsscholen (GO!) een algemeen hoofddoekenverbod op in het reglement. En begin 2011 werd op federaal niveau een algemeen wettelijk verbod op gezichtssluiers in publieke ruimtes aangenomen. Bij ieder verbod refereert men ter legitimering naar de door Dewael aangehaalde principes staatsneutraliteit,

gendergelijkheid en de emancipatie van moslimvrouwen (Coene & Longman, 2008). Voorstanders van hoofddoekenverboden richten hun argumentatie grotendeels op de positie, onderdrukking en handelingsruimte van moslimvrouwen. Kritische onderzoekers stellen dat de argumenten veelal voortkomen uit een koloniaal discours, ofwel de neiging moslimvrouwen te redden uit handen van hun barbaarse en onderdrukkende mannen. Ze komen ook voort vanuit het problematische idee dat gendergelijkheid intussen is bereikt voor seculiere autochtone vrouwen (Bracke & de Mul 2009). De oprichting van BOEH! vormt een uniek initiatief, waarbij autochtone vrouwen en moslimvrouwen de handen ineen sloegen uit protest tegen het Antwerpse hoofddoekenverbod.

PROTEST

BOEH! is het meest publiek zichtbare feministisch platform voor protest tegen hoofddoekenverboden in Vlaanderen. Uit verontwaardiging tegen het Antwerpse hoofddoekenverbod richtte een aantal vrouwen verbonden aan Vlaamse (vrouwen)organisaties zoals FC Poppesnor, Vrouwen Overleg Komitee (VOK) en Federatie van Marokkaanse Verenigingen (FMV) de alliantie BOEH! op. Vandaag de dag is BOEH! uitgegroeid tot een platform met leden uit diverse organisaties, alsook met leden die op individuele basis deelnemen. Het standpunt luidt als volgt: "BOEH! wil dat vrouwen zelf beslissen wat ze op hun hoofd dragen zonder bemoeienis van de overheid of wie dan ook en komt op voor gelijke rechten voor vrouwen en mannen. De keuze om een hoofddoek te dragen is een mensenrecht, een volwaardige job uitoefenen en een diploma behalen evenzeer.

BOEH! kant zich daarom tegen de vrouwonvriendelijke beslissing – opgenomen in het Antwerps bestuursakkoord 2007-2012 – die vrouwen dwingt hun eigenheid te ontkennen in functie van een job bij de stad" (www.baasovereigenhoofd.be). BOEH! organiseerde protestacties tegen het gemeentelijk hoofddoekenverbod en ging in gesprek met Antwerpse bestuurders. Ook zette het platform een postercampagne op met de slogan *Hoofddoek? De Vrouw Beslist!* met de medewerking van enkele bekende Vlamingen, zoals de acteur Pol Goossens. Leden van BOEH! traden actief in de media door de discussie aan te gaan in nieuws- en actualiteitenprogramma's van de Vlaamse publieke omroep VRT. In 2009 organiseerde BOEH! de debatreeks *Diversiteit in Realiteit*. Tot op heden nemen BOEH!-leden op uitnodiging deel aan debatten in cultuurcentra over thema's als migratie, vrouwenrechten, religie, vrijheid, en de hoofddoek. Hun kritische interventies hebben de discussies over de hoofddoek en hoofddoekenverboden binnen de grotere politieke partijen en in zowel lokale als landelijke media aangezwengeld. De linkse oppositiepartij Groen voerde bij de laatste federale verkiezingen campagne tegen hoofddoekenverboden. Op het niveau van het middenveld hebben vakbondsorganisaties (zoals de christelijke vakbond ACV), vrouwenorganisaties (bijvoorbeeld de Kristelijke Arbeiders Vrouwenbeweging) en minderheidsorganisaties (zoals het Minderhedenforum) intussen publiekelijk stelling ingenomen tegen hoofddoekenverboden. En op het moment loopt een rechtszaak aangespannen door BOEH! tegen het hoofddoekenverbod uitgevaardigd door GO!.

In hun argumentatie staan de BOEH!-leden kritisch tegenover de beeldvorming over vrouwen en

de hoofddoek. Zij stellen dat de bestaande stereotypen door uitspraken in het hoofddoekendebat en door beleidsmaatregelen worden herbevestigd en verankerd. Ik vang de argumentatie onder de volgende drie noemers: kritiek op het idee van de geëmancipeerde autochtone vrouw, kritiek op het idee van de moslimvrouw in nood, en de visie op islam als een mogelijk feministisch pad.

GENERALISERINGEN

De leden van BOEH! observeren dat in het hoofddoekendebat vaak onderscheid wordt gemaakt tussen seculiere autochtone vrouwen en moslimvrouwen. De eersten worden naar voren geschoven als geëmancipeerd en als voorbeeld voor moslimvrouwen. BOEH! bekritiseert dit raamwerk op twee punten. Ze bevraagt de generalisering die worden gemaakt over verschillende groepen vrouwen. Ook uit zij kritiek op de zogenaamde hiërarchie tussen groepen vrouwen en het normatieve emancipatiemodel dat daaruit voortkomt. De leden geloven in het bestaan van meerdere modellen voor vrouwenemancipatie. Zo stelt Marian, BOEH!-lid met ervaring in het Nederlands politiek feminisme: "Ja, iedereen heeft zijn eigen weg nodig. Het is een lange weg, en het is een illusie om te zeggen dat we ooit zijn uitgeëmancipeerd. Tegen de tijd dat een kwestie is opgelost, of gelijkheid bereikt is, dan komt er wel weer een ander probleem naar voren."

Waar autochtone vrouwen in het debat verschijnen als geëmancipeerd, figureren moslimvrouwen als behoeftig aan bescherming en emancipatie. De leden van BOEH! bekritisieren de paternalistische houding tegenover moslimvrouwen die voortvloeit uit deze hiërarchische tweedeling. Saida, BOEH!-lid namens het FMV, vertelt hoe zij het

dominante emancipatiemodel op haar eigen leven betrok en bekritiseert vanuit haar levenservaring de stereotypes over autochtone vrouwen en moslimvrouwen: "Wij [Marokkaanse vrouwen] zijn daar echt wel mee bezig. Als ik kijk naar mijn Marokkaanse getrouwde vriendinnen en mijn zussen en nichten, naar hoe wij het huwelijk en de invulling ervan zien, dan staan wij echt op onze strepen. Omdat ik er vanaf het begin van mijn huwelijk bewust mee ben omgegaan. Maar ik denk dat ik een vertekend beeld had van de vrouwenstrijd, dat die al gestreden was. Dat heb ik mij althans wijsgemaakt. Dat bij jullie westerlingen alles al gestreden is. En wij dachten 'oké, we gaan dat inhalen, want ik wil dat ook!'. Het resultaat hiervan is positief. Want als ik mijn huwelijk vergelijk met dat van mijn Vlaamse vriendinnen, dan is dat een immens verschil."

"Ik heb uitsluitende ideeën afgeschud"

De BOEH!-leden geloven in een veelvoud aan vormen van vrouwenemancipatie. Ze verwerpen het idee van een enkel liberaalseculier model als de garantie voor emancipatie. In het hoofddoekendebat worden emancipatie en religie, vooral de islam, vaak beschouwd als tegengestelden. BOEH! wil een meer genuanceerde stem laten horen. Maryam, BOEH!-lid en studente van Marokkaanse afkomst, vertelt over de manier waarop zij aan de hand van haar feministische visie haar persoonlijke religiositeit opnieuw vorm gaf: "Al voordat BOEH! werd opgericht en ik lid werd, was ik op zoek. Ik had veel vragen bij mijn religieuze opvattingen omwille van het feit dat ik niet kon aanvaarden dat binnen traditionele opvattingen vrouwen een mindere positie innemen. ... Op een bepaald moment kwam ik in de VS terecht voor een intensieve cursus over de rechten van vrouwen binnen de islam. En dat heeft mij enorm vooruit geholpen. Mijn religieuze opvattingen zijn erg veranderd. Dat is niet beperkt gebleven tot visies op gender. Ze zijn in ruimere zin ontwikkeld naar een meer inclusieve houding en meer universele kijk op de wereld. Ik heb uitsluitende ideeën afgeschud, ideeën waar je doorgaans wel mee geconfronteerd wordt binnen een kleine gemarginaliseerde gemeenschap."

VERDIENSTEN

BOEH! heeft sinds haar oprichting in 2007 op verschillende manieren en aan de hand van meer gelaagde argumentatie geïntervenieerd in het Vlaamse hoofddoekendebat. BOEH! uit felle kritiek tegen het beleidsmatig beperken van de

keuzevrijheid van vrouwen, en schuift alternatieve visies op vrouwen, diversiteit en emancipatie naar voren. Tegelijkertijd zien we dat nieuwe reguleringen met betrekking tot de hoofddoek zijn ingevoerd door het GO! en de federale overheid. In die zijn lijkt BOEH! weinig concreet effect te hebben gehad op Vlaamse politieke visies en beleid ten aanzien van de hoofddoek. De rechtszaak aangespannen tegen het GO! is echter nog niet beëindigd.

De grootste verdiensten van BOEH! liggen op het vlak van vertoog, interculturele feministische samenwerking en het geven van een publieke stem aan moslimvrouwen. BOEH! zorgde ervoor dat binnen en tussen politieke partijen en in de pers de hoofddoekenverboden niet (meer) als vanzelfsprekend worden aangenomen. De kritische alternatieve visies zijn voorgoed onderdeel van het hoofddoekendebat geworden. In de tweede plaats toont BOEH! dat autochtone seculiere vrouwen en moslimvrouwen gezamenlijk kunnen opkomen voor vrouwenrechten, iets wat voorheen veel minder voor de hand lag in het Vlaamse sociaal-politieke landschap. Misschien ligt de belangrijkste verdienste van BOEH! wel op het vlak van de mobilisatie van de moslimgemeenschap. Waar deze voorheen grotendeels een apolitieke houding aannam, zien we nu dat de leden ervan – met name de nieuwe generatie – in toenemende mate actief willen participeren en zaken willen veranderen teneinde te komen tot een meer gelijkwaardige samenleving. De toekomst zal uitwijzen welke richting het Vlaamse hoofddoekendebat en –beleid zullen inslaan. —

Met dank aan de BOEH!-leden voor het constructief mee-lezen en becommentariëren van dit artikel.

Nella van den Brandt is PhD studente aan de Universiteit Gent. Dit artikel komt voort uit haar lopend vierjarig onderzoek naar feminisme, vrouwen, diversiteit en interculturaliteit.

Literatuur

- Bracke, S. & de Mul, S. (2009). In Naam van het Feminisme: Beschaving, Multiculturaliteit en Vrouwenemancipatie. In K. Arnaut, S. Bracke, B. Cueppens, S. de Mul, N. Fadil & M. Kanmaz (eds.), *Een Leeuw in een Kooi: De Grenzen van het Multiculturele Vlaanderen*. Antwerpen: Meulenhoff/Manteau.
- Coene, G. & Longman, C. (2008). Gendering the Diversification of Diversity: The Belgian Hijab (in) Question. *Ethnicities*, 8, 3, 302-321.
- Scott, J. (2007). *Politics of the Veil*. Princeton: Princeton University Press.

Bron beeldmateriaal

www.baasovereigenhoofd.be